

DOI: 10.33310/2519-2809-2019-48-2-12-19

УДК 94 (477)

МАКСИМ ВІТРЯК

*аспірант кафедри історії та етнографії України
Одеського національного політехнічного університету
м. Одеса, Україна
e-mail: maksimvittrak@gmail.com*

СКЛАДНОЩІ І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРО-АТЛАНТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ Л. Д. КУЧМИ

У статті досліджується євро-атлантичний напрям зовнішньої політики України періоду перебування Леоніда Кучми на посаді президента України (1994-2004 роки) та особливості зовнішньополітичного курсу «багатовекторності». Проаналізована історіографія та джерельна база з проблематики статті.

Ключові слова: Л. Д. Кучма; євро-атлантизм; зовнішня політика; багатовекторність; ЄС; НАТО.

Зовнішньополітичний курс України другого президента Л. Д. Кучми отримав назву багатовекторного [19, с. 64-75]. Стратегія багатовекторності була домінантною в зовнішній політиці України аж до середини 2000-х років. Стратегія багатовекторності полягала у врегулюванні відносин України з такими потужними геополітичними центрами, як Росія, Європейський Союз та Сполучені Штати Америки, адже від цього значною мірою залежало майбутнє України. Актуальність цієї статті, на думку автора, полягає в тому, що євроінтеграційна політика другого президента України Л. Д. Кучми є недостатньо вивченою. Широкий загальний досі слабо обізнаний про період формування та розвитку зовнішньої політики України та впливів загальноєвропейських тенденцій на цей процес.

Мета цієї статті – проаналізувати кроки Л. Д. Кучми в зовнішній політиці, здійснені щодо напрямку євроінтеграції у 1994–2004-х роках.

Деякі спеціалісти вважають, що стратегія багатовекторності допомогла консолідації владних еліт на початку незалежності України, а саме: ця стратегія на початковому етапі формування української державності дала можливість зняти різкі розбіжності між регіонами України, дозволивши виграти час, даючи можливість зміцнитися державним інститутам.

Європейський вибір України, на думку Л. Кучми, обумовлювався усвідомленням необхідності загальноєвропейської інтеграції як важливого чинника державної незалежно-

сті, безпеки, політичної стабільності, економічного розвитку та соціальної злагоди у суспільстві. Найкраще, на думку автора статті, свою стратегію багатовекторності в зовнішній політиці охарактеризував сам Л. Д. Кучма: «Мене критикували за мою політику багатовекторності, однак, я пишаюся своєю зовнішньою політикою і вважаю це важливим здобутком... Це допомагало мені зберегти суверенітет України» [3, с.240].

Цікавим є те, що наступники Л. Д. Кучми офіційно не декларували свою прихильність ідеї «багатовекторності», але у практиці зовнішньої політики керувалися нею. Цю практику підтверджує текст Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» 2010 року, де Україна позиціонується як європейська позаблокова держава, що здійснює відкриту зовнішню політику і прагне співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур.

Важливість зовнішньополітичних чинників у становленні, розбудові незалежної України і збереженні територіальної цілісності та суверенітету держави зумовили велику популярність досліджень європейсько-атлантичного вектора зовнішньої політики України. Дослідження проблем зовнішньої політики України розпочалися ще на початку 1990-х рр., історіографія з цього питання є багатою та різноманітною, охоплює як і програму зовнішньополітичної діяльності України, так і всі складові пріоритети системи

міжнародних відносин в умовах геополітичних змін, глобалізації та інших тенденцій світового розвитку сучасності.

Визначна частина історіографії статті – це теоретико-концептуальні праці, у яких висновки та оцінки авторів допомагають осмислити зміст, значення основних тенденцій, явищ та процесів міжнародних відносин і зовнішньої політики України.

Джерельною базою статті стали праці дослідників Ю. М. Алексеєва «Україна и европейский глобализм» [1] і М. А. Вахудової «Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму» [2]. Дослідник Алексеєв Ю. у своїй праці «Україна и европейский глобализм», розглядаючи глобалізаційні процеси сучасності і участь в них України, подає комплексний історико-політологічний аналіз розвитку української держави і впливу євроінтеграційних процесів на Україну. Автора цікавили суспільні наслідки «Помаранчевої революції» і реакція на її наслідки європейських інституцій, ним охарактеризована позиція представників ЄС щодо перспектив європейської інтеграції України. Саме Ю. Алексеєв – автор терміну «стомленість від України». На його думку, поняття «стомленість від України» сформувалося в Європі і США наприкінці 1990-х років через хаотичну зміну зовнішньополітичних пріоритетів України. Книга Ю. Алексеєва містить аргументовані докази настороженого ставлення до України, як європейського, так і світового співтовариства. В той же час у своїй монографії автор у подробицях аналізує співробітництво України з такими структурами, як ОБСЄ, НАТО, ЄС. Окремим аспектом дослідження є вивчення позицій держав, які нещодавно вступили до ЄС, щодо можливості вступу України до ЄС. Подається розгляд специфіки міждержавних контактів між Україною та Польщею, Чехією, Словаччиною, Болгарією. В цій монографії наведено цікаві факти зовнішньополітичних кроків, які здійснив у напрямку євроінтеграції другий президент України Л. Кучма. Автор вважає, що саме Л. Д. Кучма і був основним реалізатором євроатлантичної стратегії України. Монографія Ю. М. Алексеєва стала важливим внеском у дослідженні Євроінтеграційних процесів взагалі і участі в

них України, і саме матеріалами цієї монографії користувалися багато спеціалістів-дослідників специфіки зовнішньої політики України для власних наукових робіт.

У книзі канадської дослідниці Мілади-Анни Вахудової «Нерозділена Європа» досліджуються важелі впливу ЄС на посткомуністичні країни Центрально-Східної Європи. Авторка аналізує трансформаційні процеси у країнах так званого «соцтабору», а саме Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Болгарії та Румунії у проміжку між падінням соціалістичних режимів у цих країнах та їхнім вступом до Європейського Союзу у 2004 та 2007 роках, та вивчає вплив ЄС на внутрішньополітичний розвиток цих держав, які тоді прагнули вступити до євроспільноти.

Основним об'єктом дослідження монографії є еліти цих держав, бо, на думку дослідниці, саме суспільно-політичне становище еліти і впливає на їх (еліт) здатність до реалізації реформ. Вона вважає, що саме готовність політичних еліт Угорщини, Польщі, та Чехії дало змогу цим країнам провести лібералізацію політичного життя і побудувати життєздатну ринкову економіку. Книга Вахудової є комплексним дослідженням процесу трансформації колишніх партноменклатурних еліт, і її висновки актуальні і щодо української еліти на початку незалежності нашої держави. Водночас, Вахудова намагається дати відповідь на питання: чи можна вважати інститути Європейського Союзу незалежним геополітичним гравцем із власними інтересами та сферою впливу, які не завжди збігаються зі інтересами держав-членів ЄС.

Українську національну історіографію представляють монографії О. Івченка «Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан» [10] і Дергачова О. П. «Партнерський потенціал України: становлення і реалізація» [7]. Окремо слід відзначити фундаментальну академічну працю колективу вітчизняних істориків – «Нариси з історії дипломатії України» за редакцією В. Смолія, в якій дослідники узагальнюють історичний досвід формування зовнішньої політики України на різних етапах історії України, починаючи від часів Київської держави. У розділі, присвяченому

зовнішній політиці незалежної України, колишній спікер Верховної Ради Володимир Литвин опублікував окремих підрозділ, цілком присвячений дипломатичній діяльності другого президента, який закінчується такими словами: «Не буде зайвим сказати, що саме успішна зовнішня політика президента Кучми є логічним продовженням його виваженої політики внутрішньої» [15, с. 639]. На думку автора статті, це є певною гіперболізацією ролі Л. Кучми в реалізації зовнішньополітичного курсу України.

Важливими та цікавими джерелами є мемуари радників Л. Кучми О. Гальчинського «Україна – на перехресті геополітичних інтересів», де розглядається євроінтеграційний курс України в контексті перетину геополітичних інтересів США–ЄС–РФ, і Горбуліна В. П. «Без права на покаєння», яка є збіркою інтерв'ю Горбуліна із журналістами.

Одним із останніх досліджень з тематики статті є монографія Сергія Віднянського (який очолює Відділ історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України Інституту історії України НАНУ) «Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1993–2003)», де детально висвітлюються усі події зовнішньополітичної діяльності України та її участь у міжнародних організаціях [3].

Щоб зрозуміти зовнішню політику другого президента України, вважаю, передусім слід звернутися до тих зовнішньополітичних умов, що склалися після розпаду СРСР. Слід зазначити, що в період 1994–2005 років європейський напрям української зовнішньої політики був домінуючим та пріоритетним, хоча співробітництво з Російською Федерацією та іншими країнами СНД продовжувалося. Саме в цей період розпочався процес інтеграції України з різноманітними європейськими структурами та інституціями: наприклад, 14 червня 1994 р. було підписано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, яка була ратифікована українським парламентом 10 листопада 1994 р. та набула чинності в березні 1998 року. Згідно з параграфами цієї угоди, сторони

брали на себе зобов'язання щодо розширення співробітництва та економічної взаємодії, важливим моментом даних домовленостей було проведення ринкових економічних реформ, які мали б дозволити Україні в 1998 році розпочати переговори про зону вільної торгівлі з ЄС. Європейський вибір України, на думку Л. Кучми, обумовлювався усвідомленням необхідності загальноєвропейської інтеграції як важливого чинника державної незалежності, безпеки, політичної стабільності, економічного розвитку та соціальної злагоди у суспільстві [3, с. 136].

Особистий радник президента Л. Д Кучми В. Горбулін в одному з інтерв'ю зауважив: «Він (авт. – Кучма) ходив по цьому тонкому дроті, як добре вимуштруваний канатоходець, іноді навіть без тичини в руках. Я думаю, що мозаїка національних інтересів України складалася так, що ми не могли віддати комусь перевагу, тому що в нас були проблеми у взаєминах і з Росією, і зі Сполученими Штатами. У цьому плані вибирати краще з гіршого або гірше з кращого вкрай важко. Але він умів це робити. Касетний скандал дійсно обеззброїв Л. Кучму. Далі була не стільки політика, скільки гра на виживання. Росія простягнула Л. Кучмі руку, і він її прийняв, але коли виникла проблема Тузли, всі побачили колишнього Кучму...» [6, с.156]. Говорячи про історичне минуле України, Леонід Кучма вказував: «Україна була частиною імперської метрополії. Дорікати за це історичній особі минулого — це те саме, що звинувачувати римського вченого Лукреція у неуцтві за те, що він не знав таблиці Менделєєва. Полюдьски я можу зрозуміти пафос наших націонал-романтиків. Але я не можу слідом за ними визнати роки, проведені Україною у складі Російської імперії, загубленим часом, важливим та цікавим лише з точки зору боротьби за незалежність. Я не можу погодитися з відтинанням доброї половини нашої культури». Власне, ідея євроінтеграції України була уперше визначена в таких документах: «Основні напрямки зовнішньої політики України» та у президентській програмі Л. Кучми «Шляхом радикальних реформ», яка була прийнята Верховною Радою України 1994 року. Реалізуючи цей курс, Україна

розпочала конкретну роботу для налагодження відповідних контактів з Європейською комісією. «Стратегію інтеграції України до ЄС» було затверджено 11 червня 1998 року Указом Президента № 615. Відразу після переобрання Л. Кучми на другий президентський термін у грудні 1999 року ЄС прийняв прихильну до України Спільну стратегію ЄС [18, с. 650]. У перших числах вересня 2000 року Указом Президента України нарешті було створено Національну раду з питань адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу, а 14 вересня затверджено Програму інтеграції України до ЄС, яка мала стати головним інструментом реалізації євроінтеграційної підготовки.

Після парламентських виборів у березні 2002 року в парламенті був сформований профільний комітет з питань євроінтеграції. 18 червня того ж року Президент України у своєму Посланні до депутатів Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» заявив про необхідність вступу до ЄС і НАТО [14, с. 90]. Але в той же час Леонід Данилович критично ставився до цих структур, пояснюючи таке відношення словами: «Європейські держави створювалися без нагляду ООН, ЮНЕСКО і навіть Європарламенту, створювалися мечем і вогнем; страшні злочиння, що супроводжували цей тривалий процес, а точніше, були його суттю, вже надійно призабуті, в усякому разі, витолочені зі щоденної свідомості, ці держави вже можуть втішатися своїм благородним виглядом... Класичні держави формувалися в добу, коли не існувало міжнародних норм стосовно прав людини та прав національних меншин – ці меншини, власне, цілі етноси безжально інтегрували чи, коли цього не вдавалося вчинити, знищували, що призвело до незворотнього збіднення етнічної та духовної картини людства... Класичні національні держави утворювалися на засадах жорсткого протекціонізму, присоромлюючи те, що пізніше сформується в понятті «відкритого суспільства»» [16, с.37].

Тож особливе значення приділялося політичній співпраці, яка мала здійснюватися на найвищому рівні парламентської взаємо-

дії – був створений Комітет Парламентського Співробітництва [15, с. 91]. З одного боку, треба було закінчити процес ліквідації ядерного озброєння, розпочатий Л. Кравчуком, з іншого – налагодити вигідні політико-економічні відносини з Російською Федерацією. Такий розвиток подій був запрограмований на весь період перебування при владі другого Президента України. Головна різниця полягала лише в тому, що, маневруючи між впливовими геостратегічними гравцями, він (Кучма) використовував «політику зближення» та «політику дистанціювання» для розширення ринків збуту української продукції, стабілізації фінансової та грошово-кредитної системи України, а також інтеграції країни в світову економіку. Така політика була зумовлена необхідністю зміни фокусування уваги до зовнішньополітичної діяльності України та Президента [15, с. 123].

Зокрема, Л. Кучма був схильний вважати, що Україна буде продовжувати відносини з Росією та СНД, але не за рахунок відносин з США та Західною Європою, на допомогу яких Київ покладав великі надії, щоб полегшити реформи. Більш того, підписання Л. Кравчуком в січні 1994 р. Тристоронньої угоди, згідно з якою Україна погодилася ратифікувати ДНЯЗ як неядерну державу, стало сигналом та суттєвим аргументом Заходу для надання такої допомоги [19, с. 215].

Як відомо, Україна була свого часу членом програми «Партнерство заради миру», яка була спеціально створена для того, щоб охопити країни, що не є членами НАТО. Мова йшла про сукупність угод між НАТО і пострадянськими країнами, включаючи Росію і Україну. Кожна країна-партнер розробляла б свою власну програму, яка відповідає її потребам [7]. Адже співпраця України з ЄС з перших її кроків містила серйозну внутрішню суперечність: офіційні декларації Києва набагато випереджали об'єктивні можливості країни. Україна в НАТО сприймалась як важлива держава з огляду на забезпечення регіональної безпеки. Українське суспільство довгий час мало лише прилизне уявлення про дійсний стан справ з рухом України до Європи.

Водночас, тоді партнерство між Росією та Заходом розвивалося по висхідній. В середині

організації багато і серйозно говорили про нову роль НАТО в світі, зокрема й в Україні, очікували реформування Альянсу. 8 лютого 1994 р. Україна першою з країн СНД підписала Рамковий документ плану членства в НАТО, а 25 травня передала керівництву НАТО свій Презентаційний документ. Зафіксований у Стратегії України намір набутти членства в Альянсі, який був схвалений РНБО 23 травня 2002 року, врешті створив більше проблем, ніж можливостей. [20, с.430]. Перспектива становлення України членом НАТО викликала велике занепокоєння в РФ. Наприклад, в офіційному аналітичному бюлетені МІД РФ «Огляд зовнішньої політики Російської Федерації» вказувалось: «Як показує накопичений досвід та усвідомлюють наші зарубіжні партнери по СНД, торгівельно-економічне співробітництво з Росією є необхідною умовою стійкого розвитку країн Співдружності. Йдеться про важливі спільні ресурси національного розвитку, що є продуктом економічної взаємодоповнюваності і багаторічного спільного існування в рамках єдиної держави. В перспективі жодні зовнішні партнери чи альтернативні інтеграційні формати не зможуть замінити роль Росії як у двосторонньому плані, так і в СНД в цілому і у форматі різнорівневої інтеграції» [14, с. 650].

Успішність цього різновиду взаємодії підкреслена, зокрема, під час засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів у квітні 2008 р.: «Україна є єдиним партнером, який активно підтримує усі операції та місії під проводом НАТО. Ми цінуємо наші спільні зусилля задля розвитку регіонального співробітництва, включаючи продовження внесків України у безпеку в своєму регіоні» [8, с. 3]. Проте, «касетний скандал» та «кольчужна справа» внесли корективи в питання євроінтеграції України. ЄС та США стали з підозрою ставитися до особи Л. Кучми і ухилятися від активної співпраці. Саме тому період 2001-2002 років містив ознаки ізоляції та несприйняття українського лідера як рівноправного учасника міжнародних відносин після скандалів, пов'язаних з його ім'ям та президентським оточенням [8, с. 3].

Через ці скандали західне співтовариство відвернулося від українського лідера, свід-

ченням чого стало їхнє небажання бачити особу Л. Кучми на саміті НАТО в Празі. В. Горбулін, голова Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України на той час, згадує, що близьке оточення Л. Кучми і його закордонні симпатии не радили Л. Кучмі приїздити на саміт НАТО в Празі. Реакцією на цю ситуацію послужило неофіційне засідання РНБО України, де після важких дебатів було прийнято рішення все ж таки їхати до Праги: «... Президент полетів до Праги, пережив не найприємніші хвилини у своїй біографії, але привіз зі столиці Чехії «План дій» і «Цільовий план Україна – НАТО» [4, с.169].

Безумовно, незважаючи на всі застереження, головним результатом участі Л. Кучми у саміті НАТО в Празі 21–22 листопада 2002 року стало підписання Плану дій з НАТО. По суті, це був ще один шанс для України отримати в найближчій перспективі членство в Альянсі та надійні гарантії безпеки для держави. Через негативну репутацію Л. Д. Кучми, на саміті, сторона, яка приймала учасників, пішла на серйозну зміну прийнятого протоколу, а саме: вперше французька мова була використана як офіційна мова НАТО і тому відповідно до французького алфавіту Л. Кучми на прийомі було визначено місце розташування далеко від головних гостей саміту – поряд з лідерами країн третього світу, хоча він мав сидіти поряд з американським президентом Дж. Бушем [14, с. 54].

Також це стало своєрідним виходом Л. Кучми з ізоляції в спілкуванні з світовими лідерами, які після «кольчужного скандалу» згорнули свої контакти з українським президентом. Підписання угоди з Північноатлантичним Альянсом посприяло покращенню іміджу України та її Президента на міжнародній арені та засвідчило зацікавленість українського керівництва в перевагах, які могла отримати країна від такої співпраці. Після участі в саміті НАТО в Празі Президент Л. Кучма зробив низку організаційних кроків щодо втілення зовнішньополітичних орієнтирів, в тому числі і напрямку євроатлантичної інтеграції. В січні 2003 року Указом Л. Кучми був створений Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції та

розпочалася робота з виконання Цільового плану «Україна-НАТО» на 2003 р.

Проте, радник президента В. Горбулін, який послідовно виступав за євроатлантичний вибір України, зазначаючи, що на ці заходи 2003 року президент лише мовчки споглядав, писав, що в АПУ була група, яка виступала проти руху України до НАТО. Вона була представлена: главою президентської адміністрації В. Медведчуком і А. Орлом, керівником Головного управління зовнішньої політики АПУ. Горбулін, вважаючи, що саме ці люди переконали президента створити Державну раду з євро- і євроатлантичної інтеграції, яка лише за назвою була «євро», а насправді вона лише гальмувала процес євроатлантичної інтеграції, з прикрістю констатує, що всі кроки влади з цього часу стали чистою профанацією. Дійсно, був спротив президентської адміністрації інтеграції в НАТО, адже група, яку очолив В. Медведчук, категорично виступала проти євроатлантичного вибору України [14, с. 156].

Їм вдалося усунути знаних «натівців» В. Горбуліна та Є. Марчука від можливості впливати на президента, а також переконати останнього в поступальності реалізації заходів, спрямованих на виконання програми змін, необхідних для вступу в Альянс. Не дивлячись на те, що в прийнятому Верховною Радою України 19 червня 2003 року Законі України «Про основи національної безпеки України» було положення про отримання членства у ЄС та НАТО, одночасно фіксувалося, що це можливо лише при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією та іншими пострадянськими країнами. Тобто, це стало підтвердженням того, що політика «багато-векторності» нікуди не зникла, а лише була тимчасово заморожена. В кінці своєї президентської каденції Л. Кучма продовжував політику декларування євроатлантичного шляху України. Так, 25 березня 2004 року ухвалено рішення Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України про затвердження «Цільового плану на 2004 рік» у рамках Плану дій «Україна-НАТО» [16, с. 121]. Свідченням зацікавленості НАТО Україною було запрошення Л. Кучми на саміт

Альянсу до Стамбула. Під час саміту 29 червня 2004 року відбулося засідання Комісії «Україна-НАТО», де Л. Кучма заявив, що виступає за продовження активного співробітництва з НАТО в здійсненні військової реформи в Україні [15, с. 1].

Президент України у своєму виступі зазначив, що відносини України і НАТО мають тривалу історію, зокрема, був період малоефективних декларацій та непорозумінь. Проте, на думку Л. Д. Кучми, залишався лише один шлях – шлях практичних дій, який полягає у виконанні важливих та конкретних завдань у реформуванні ЗСУ та співпраці з Альянсом [6, с. 399].

Оцінюючи політику Президента України Л. Кучми, український політолог О. Сушко відзначив, що зовнішня політика України була прямим продовженням кон'юнктури політики внутрішньої. Підтвердженням цієї думки є слова Л. Д. Кучми з його книги «Україна не Росія»: «Якби історики крайніх поглядів узяли верх, Україна перетворилася б на білуду пляму на культурній карті Європи. Справа виглядала би так, ніби одна з найбільших країн у цій частині світу не змогла зробити у її скарбницю внеску, що був би гідний її розмірів. Але ж це неправильно, тому що культура України багата, хоча й багата вона у своїй «імперській» версії, що з цим робити? До цієї теми ми ще повернемося» [10, с. 243].

І такою кон'юктурою, на думку відомого політолога О. Сушка, були президентські вибори. Власне, адміністрація президента активно шукала таку зовнішньополітичну стратегію, яка максимально відповідала б її прагненням. Як стверджує Сушко, на той момент ЄС і НАТО в жодний спосіб не могли допомогти офіційному Києву у такій складній внутрішньополітичній грі, як президентські вибори, і тому президента Л. Кучму вже не цікавив шлях євроатлантичної інтеграції. Саме тому Кучма і вилучив параграфи про курс на вступ до НАТО з Воєнної доктрини. Але є і інша думка і тут треба навести слова одного із головних ідеологів зовнішньої політики РФ Сергія Караванова: «Головна мета – створити повномасштабну кризу навколо вступу України до НАТО. З очевидних стратегічних причин воно абсолютно неприйнятно для Росії,

особливо тепер, коли відверто антиросійське підґрунтя протистояння більше не приховується. Якщо навіть уявити неможливе і припустити, що Москва раптом погодилася б на подальшу експансію Північноатлантичного альянсу, логіка подій невідворотно привела б до конфронтації, навіть силової. Прийняття України до НАТО створить синдром «розділеної нації», якого нам поки – до чести обох країн – вдавалося уникнути» [6, с.186].

Отже, у висновку можна стверджувати, що політика «багатовекторності» стала зна-

ковою віхою в історії України. Вивчення цього аспекту зовнішньої політики України буде корисним й цікавим для широкого кола спеціалістів, джерелом для розуміння першопричин багатьох сучасних проблем України.

Л. Д. Кучма робив в цілому правильні кроки у зовнішній політиці, але європейський та євроатлантичний напрями в зовнішньополітичній діяльності Л. Кучми були продовженням внутрішньополітичної ситуації і корелювалися разом з нею.

Список використаних джерел

1. Алексеев Ю. Н. Украина и европейский глобализм (1989–2009): монография. К.: КСУ, 2010. 415 с.
2. Вахудова Анна-Мілада. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 379 с.
3. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. 1991-2003: Анотована історична хроніка міжнародних відносин / С. Віднянський, І. Мельникова, А. Мартинов, О. Горенко, Д. Никифорок. К.: КСУ, 2010. 415 с.
4. Гайдуков Л. Ф. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр.) Підручник. К.: Либідь, 2001. 622 с.
5. Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К.: Знання України, 2002. 180 с.
6. Горбулін В. П. Без права на покаєння / В. П. Горбулін, М. Рубанець. Харків: Фолио: Defense Express Library, 2010. 383 с.
7. Дергачов О. Партнерський потенціал України: становлення і реалізація. К.: [б.в.], 2009. 496 с.
8. ЄЕП: новий формат міжнародної інтеграції України // Президентський Вісник. 2004. № 1. 24 березня. С. 3.
9. Зленко А. М. Дипломатія и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен. Харків: Фолио, 2004. 416 с.
10. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: "РІЦ УАННП", 1997.
11. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 340 с.
12. Кучма Л. Д. Україна - не Росія. Харків: Фолио, 2004. 416 с.
13. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: Відродження, 2004. 488 с.
14. Мойсеєнко А. Зовнішня політика України після 1994 р.: Прагматизація та багатовекторність // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. 2003. Вип. 25. С. 89-100.
15. НАТО та ЄС. Нариси з історії дипломатії України / Від. ред. В. А. Смолій; Авт.кол.: О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін. К.: Альтернативи, 2001. 736 с.
16. Ромащенко В. Основные направления внешней политики Л. Кучмы (1994-2004) // Вестник Московского университета. Серия 8. История. 2012. №3. С. 64-75.
17. Сивак О. В. Формування та здійснення зовнішньої політики України (1990–1999 рр.) [Текст]: дис... канд. політ. наук: 23.00.04; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. К., 2000. 208 с.
18. Спільні проекти України з НАТО довели свою успішність // Президентський Вісник. 2004. №15. 30 червня. С. 1.
19. Україна в міжнародних відносинах ХХ ст. / За ред. професора Малика Я. Й. Львів: Світ, 2004. 468 с.
20. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: (Кол. моногр.) / За ред. Ф. М. Рудича. К.: МАУП, 2002. 488 с.
21. Щербак Ю. Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі ХХІ століття. К.: Дух і літера, 2003. 578 с.
22. Щедрова Г. П. Основи політології [Електронний ресурс]: навчальний посібник. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-71.html> - Дата звернення: 07.11.2019.

Максим Витряк. Сложности и перспективы евроатлантической политики Л. Д. Кучмы

В статье исследуется евро-атлантическое направление внешней политики Украины периода пребывания Леонида Кучмы на посту президента Украины (1994-2004 годы) и особенности внешнеполитического курса «многовекторности». Проанализирована историография и источниковая база по проблематике статьи.

Ключевые слова: Л. Д. Кучма; евро-атлантизм; внешняя политика; многовекторность; ЕС; НАТО.

Maxim Vitrak. Complexities and prospects euro-atlantic policy L. D. Kuchma

The article examines the Euro-Atlantic direction of Ukraine's foreign policy during Leonid Kuchma's tenure as President of Ukraine (1994-2004) and the peculiarities of the foreign policy "multi-vector". The historiography and the source base of the article are analyzed.

The author of the article examines the evolution of foreign policy of L.D. Kuchma on the Euro-Atlantic direction. A brief analysis of the priorities of Leonid Kuchma's foreign policy is made. The author emphasizes on those cautious steps in foreign policy that Leonid Kuchma took to preserve Ukraine's sovereignty while maneuvering between such centers of geopolitical gravity as Russia, the EU and the United States of America. The influence of international factors on the process of Ukrainian state-building was noted, the main problems and peculiarities of Ukraine's becoming a subject of international relations were analyzed. In the article the author expresses his own belief that the personality of Leonid Kuchma played a significant role both in the achievements of Ukrainian diplomacy on the path of Euro-Atlantic integration and in failures along the way. Analyzing Leonid Kuchma's Euro-Atlantic strategy, the author concludes that even profile experts, especially those who criticize Kuchma's actions, do not fully understand the position of international partners, in particular, the economic and political pressure exerted by the governments of the United States of America, The European Union and the Russian Federation for the activities of the second President of Ukraine, and the existence of political arrangements, which have been reported recently in open sources, are not always taken into account. These factors were taken into account by the author of the article. It is argued that multi-vector politics have become a landmark in Ukrainian history. Studying this aspect of Ukraine's foreign policy will be useful and interesting for a wide range of specialists, a source for understanding the root causes of many contemporary problems in Ukraine.

Keywords: LD Kuchma; Euro-Atlanticism; Foreign Policy; multi-vector; The EU; NATO.